

3. Тихий Олекса Думки про рідний Донецький край. – Т.1. / упоряд. В. В. Овсієнко, М. В. Олійник, В. Ф. Півень, Є. Б. Фіалко / Олекса Тихий. – Донецьк: ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с.

4. Тихий Олексій Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області / упоряд. О. Зінкевич; Українське видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, Балтимор – Торонто, 1982. – 80 с.

Брітікова К. В.
(м. Київ)

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ ОЛЕКСИ ТИХОГО

У мільйонів людей не може не пробудитися цікавість, розуміння, а потім і свідомо праця на ниві піднесення рідної культури, почуття Людської гідності та національної гордості. Я вірю, що така свідомість неминуче прийде в мою Донеччину. І хотілось би, щоб це сталося якомога швидше.

(О. Тихий. «Думки про рідний Донецький край»)

У сучасній педагогічній науці виділяють декілька основоположних дидактичних та виховних принципів. Серед основних принципів навчання прийнято називати принципи науковості, систематичності й

послідовності, доступності, зв'язку навчання з життям, свідомості й активності учнів, наочності, міцності знань, емоційності навчання, індивідуального підходу та ін. До головних принципів виховання традиційно відносять єдність національного і загальнолюдського, принцип природовідповідності, культуровідповідності, творчої ініціативи вихованців, демократизації й гуманізації виховання, гармонії родинного й суспільного виховання тощо [2; 12].

Олексій Іванович Тихий, український дисидент, педагог, мовознавець, один із засновників Української Гельсінської групи, не створив певних наукових педагогічних посібників, у яких були б послідовно викладені його погляди на навчання і виховання молоді. Дослідникам його педагогічної спадщини доводиться «визбирувати» педагогічні ідеї, переконання О. Тихого з окремих статей, листів, спогадів. Розрізнені матеріали, однак, дозволяють говорити про струнку педагогічну систему поглядів цього українського вчителя, де чітко простежується реалізація основних названих вище принципів навчання і виховання. На думку Ф. Д. Пустової, «як педагог наш земляк сформував свої погляди на величезному опрацьованому в Москві матеріалі: історія світової філософії, історія світової педагогічної думки, спадщина видатних українських та російських письменників і вчених-філологів» [6].

Через те, що обсяг тез не дозволяє детально зупинитися на кожному принципі, розглянемо детальніше ті з них, про які О. Тихий виразно висловлював свою думку, зокрема на принципі культуровідповідності виховання, доступності

навчання, індивідуального підходу до навчання, зв'язку навчання з життям.

Необхідність звернення до народної мудрості, надбань, народних традицій та звичаїв для виховання молоді сьогодні артикулюється в таких нормативних документах, як Закон України «Про освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року тощо. Про реалізацію принципу культуровідповідності в процесі виховання говорили й відомі педагоги та філософи, як А. Дістервег, Я.-А. Коменський, Й. Песталоцці, Г. Сковорода, К. Ушинський та ін.

У європейській педагогіці ідею культуровідповідності виховання обґрунтував Адольф Дістервег. Він зауважував: «Кожна людина знаходить при своєму народженні на світ своє оточення, свій народ, серед якого їй призначено жити і принаймні виховуватися уже на певному ступені культури, яку повинні розглядати як спадок, залишений предками, як результат їхньої історії та всіх чинників, що на них впливали» [1, с. 229].

У сучасній науковій педагогічній літературі принцип культуровідповідності розуміється як такий, що передбачає нерозривний зв'язок виховання з культурними надбаннями людства і, зокрема, свого народу: знання загальнолюдських культурних багатств, особливостей розвитку та становлення національної культури і її взаємозв'язку з загальнолюдською, знання історії свого народу, його культури; забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь [2].

Саме зазначений принцип виховання був провідним у педагогічних поглядах О. Тихого як

учителя. Навчання в школі, на думку педагога, обов'язково треба поєднувати з вихованням, акцентуючи на патріотизмі, формуванні національної самосвідомості, прищепленні моральних принципів, виплеканих українським народом [8, с. 389].

Посилаючись на видатних педагогів К. Ушинського, Я.-А. Коменського, О. Тихий підкреслював важливість навчання дітей в початковій школі рідною мовою.

Особливе місце у творчому доробку О. Тихого посідають статті, присвячені проблемі відродження української мови та культури на Донеччині, спрямовані проти політики русифікації в Україні. Як зазначає Т. Малярчук, значними агентами русифікації в Донецькому регіоні він уважав заклади освіти: від дитсадків до вищих навчальних закладів [4, с. 53-54].

У своїй роботі «Думки про виховання» педагог пише : «У наш час багато людей не надають ніякого значення при вихованні дітей ні національним традиціям, ні рідній природі, ні навіть самій мові. Принагідно хочеться процитувати чудові слова невідомого мені автора, які цитує автор брошури «Познание прекрасного» Могилевська: «Человек с первых днем своей жизни должен чувствовать и аромат родной земли, и аромат родной речи»...

Коли ж починати вивчення рідної мови? Невже з другого класу школи, як то часто робиться в Донеччині, бо дитячі садки та ясла російськомовні. Кіно, радіо та телебачення майже на 100 відсотків працюють російською мовою. На вулиці, в магазинах, у міському транспорті і т. д. мова донбаська (тобто лексика російська, вимова українська, слова напівросійські, напівукраїнські, тобто йорш або

суржик)» [9]. Він пропонує вивчати інші мови, зокрема, й російську, тільки з п'ятого класу, коли дитина добре опанувала рідну мову, засвоїла її багатство й красу. Це суголосне з думками Д. Ушинського про те, що іноземну мову слід вивчати, коли рідна глибоко пустила корені в духовну природу дитини: «Мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що поєднує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історичне ціле. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, а є якраз саме цим життям. Коли зникає народна мова, – народу нема більше!» [11, с. 123].

Як зауважував М. Руденко, «мова народу нашого, не знає завзятішого оборонця, ніж Олекса Тихий» [7, с. 27].

Молодий педагог відразу привернув до себе увагу своїм неприйняттям формального підходу до викладання [3]. Мав постійні конфлікти з дирекцією через відсоток успішності, воював з приписками. Про О. Тихого-педагога говорили як про дивака, що застосовує нетрадиційні методи та форми навчання. Педагог поділяв думку В. Сухомлинського, щодо важливості і необхідності роботи з учнями не лише в класі, але і поза його межами.

Спогади Р. Мороз яскраво характеризують індивідуальний підхід до дитини в діяльності О. Тихого: «Олексій розвивав передо мною свою педагогічну теорію: треба дозволяти дитині пропускати часом школу, натомість вимагаючи максимально використовувати цей час удома. Два чи й три дні на тиждень до школи не ходити, але виконувати за рахунок цього якусь індивідуальну програму. Переконавав, що саме так він виховував

свого молодшого сина і в результаті – його неабиякі успіхи в математиці і кібернетиці. ...Тепер, оглядаючися назад, я думаю, що в педагогічних міркуваннях Олексія Івановича було немало сенсу, передовсім той сенс, що дитині пішло б лише на користь одірвати її хоча б на якийсь час від «отарного» чи то пак колективного виховання, а надто ж виховання радянської школи. Колектив нівелює здібності, а радянський колектив і поготів [5, с. 36–37].

З приводу доступності навчання, хай трохи у вузькому сенсі, О. Тихий зауважував перевантаженість шкільної програми, її розпорошеність і пропонував скоротити програмний матеріал, збільшити тривалість уроків на 10-15 хвилин, зменшити їх кількість протягом дня, факультативно вивчати окремі предмети, упровадити спарені уроки, скасувати домашні завдання [10, с. 50], оскільки перевантаженість науковими знаннями, на думку педагога, призводить до формування духовно обмеженої, нетворчої особистості без моральних цінностей, навичок співжиття тощо.

У підсумку зауважимо, що О. І. Тихий як педагог у своїх поглядах послідовно дотримувався основних принципів навчання і виховання, багато в чому «переріс» радянську систему освіти, запропонувавши деякі методи, елементи навчання й виховання, які є надзвичайно актуальними й у сьогоднішній педагогічній науці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дистервег Ф. А. В. О природосообразности и культуросообразности в обучении / Ф. А. В. Дистервег // Избранные педагогические сочинения. – М., 1956. – С. 229.

2. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : [навчальний посібник] / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.

3. Малярчук Н. Г. Олекса Тихий – педагог та мовознавець / Н. Г. Малярчук // Актуальні питання сучасної педагогіки : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 грудня 2015 р.). – Ужгород, 2015. – С. 26–28.

4. Малярчук Н. Проблема русифікації освіти на Донеччині в публіцистичній спадщині Олекси Тихого / Н. Малярчук // Історичні і політологічні дослідження. – 2014. – № 1–2. – С. 52–58.

5. Мороз Р. Світлій пам'яті Олексія Тихого / Р. Мороз // Учитель Олекса Тихий / [укл. Огнева Людмила]. – Донецьк, 2009. – С. 32-37.

6. Пустова Ф. Д. Педагогічна система Олекси Тихого (штрихи до історичного портрету) / Ф. Д. Пустова // Наша Дружковка. – 2016. – 7 ноября. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://nasha-druzhkovka.ru/pedagogichna-sistema-oleksi-tixogo/>

7. Руденко М. З приводу перепоховання О. Тихого / М. Руденко // Учитель Олекса Тихий / [укл. Огнева Людмила]. – Донецьк, 2009. – С. 27-28.

8. Тихий О. Редакції газети «Радянська освіта» / О. Тихий // Мова – народ. – К. : Смолоскип, 2007. – 416 с.

9. Тихий Олекса. Думки про виховання / О. Тихий ; Товариство ім. Олекси Тихого. – Донецьк : Норд-Комп'ютер, 2010. – 36 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://storinka-m.kiev.ua/product.php?p_id=8694

10. Тихий О. Домашні завдання / О. Тихий // Тихий Олекса. На перехресті думок / [упоряд. Л. Огнева]. – Донецьк : «Смолоскип», 2013. – 444 с.

11. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори / К. Д. Ушинський. – К. : Радянська школа, 1983. – Т. 2. – 350 с.

12. Ягупов В. В. Педагогіка : [навч. посібник] / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

Жаровська О. П.
(м. Вінниця)

СУСПІЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ОЛЕКСИ ТИХОГО

*Я – для того, щоб жив мій народ,
щоб підносилаь його культура,
щоб голос мого народу достойно
вів свою партію в багатоголосому
хорі світової культури.*

Олекса Тихий

Олекса Тихий – учитель і правозахисник, дисидент, сподвижник, який гордо ніс козацьку славу за честь і волю України.

На Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій дослідженню життя і діяльності Тихого Володимир Шевченко наголосив, що Олекса Тихий – український інтелігент, який керувався власним кодексом честі й жодного разу не зрадив його, відстоюючи права людини й української нації [5].

У своїй статті «Думки про рідний Донецький край», яку Олекса Тихий надіслав тодішньому